

ภาษาบาลี

นามศัพท์

อาจารย์สุภัคธัช สุธนภิญโญ
สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

นามศัพท์

๓

อย่าง

๑. นามนาม
๒. คุณนาม
๓. สัพพนาม

นามนาม คือ คำพูดที่เป็นชื่อของคน สัตว์ ที่
สิ่งของ และสภาวะธรรมต่าง ๆ เช่น มนุสโส มนุษย์
ตฺริจฉานโน สัตว์ตฺริจฉาน คามิ บ้าน นคร เมือง
ปุณฺณํ บุญ เป็นต้น

๑. สารารณนาม คือ นามที่ทั่วไป ไม่จำเพาะเจาะจง เช่น เถโร พระเถระ อิตถิ หนิง ปเทโส ประเทศ นคร เมือง เป็นต้น

๒. อสารารณนาม คือ นามที่ไม่ทั่วไป เป็นคำพูดจำเพาะเจาะจง เช่น สาริปุตตเถโร พระเถระชื่อว่าสาริปุตร อนาถปิณฑิกเสฏฐิ เศรษฐิ ชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ สาวตถินคร เมืองสาวตถิ เป็นต้น

คุณนาม คือ คำพูดที่แสดงลักษณะของนามนาม
เพื่อให้รู้ว่า ดีหรือชั่ว สูงหรือต่ำ ดำหรือขาว อ้วน
หรือผอม เป็นต้น

คุณนาม แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นปกติ
๒. ชั้นวิเศษ
๓. ชั้นอติวิเศษ

๑. ชั้นปกติ แสดงลักษณะของนามนามตามปกติ ไม่มีพิเศษอะไรและไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมาย เช่น สุนทรโร ดี ปาโป ชั่ว อุจโจ สูง นีโจ ต่ำ กาโพ ดำ สุกโก ขาว ฤโล อ้วน กิโส ผอม ปณฺธิโต ฉลาด พาโล โง่ เป็นต้น

๒. ชั้นวิเศษ แสดงลักษณะของนามนามแบบพิเศษ มีคำแปลว่า กว้าง และ ยิ่ง โดยมี ตรี อีย อียิสฺส ก ปัจจาย และ อติ อุปสัค เป็นเครื่องหมาย เช่น สุนทรตโร ดีกว่า, ปาปิโย ชั่วกว่า, พาลียิสฺสโก โง่กว่า, อติปณฺฑิโต ฉลาดยิ่ง เป็นต้น

๓. ชั้นอติวิเศษ แสดงลักษณะของนามนามแบบ พิเศษยิ่งขึ้น มีคำแปลว่า ที่สุด และเกินเปรียบ มี ตม อัญญ ปัจจย และ อติวีย (อุปสัค + นิบาต) เป็น เครื่องหมาย เช่น สุนทรตโม ดีที่สุด พาลีญญโฐ โง่ ที่สุด อติวีย ญโล อ้วนเกินเปรียบ เป็นต้น

ลัทธิพหุนาม

คำพูดที่ใช้แทนชื่อนามนามทั้งปวง
แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง

สัพพนาม

๑. ปุริสสัพพนาม คือ คำพูดที่ใช้แทนชื่อ คน สัตว์ ที่
สิ่งของที่ออกชื่อมาแล้วเพื่อไม่ให้เป็นการ ชำ ๆ ซาก ๆ ซึ่ง
ไม่เพราะหู

๒. วิเสสนสัพพนาม คือ คำพูดที่บอกให้รู้ว่า นามนาม
นั้นอยู่ใกล้หรืออยู่ไกล แน่นอนหรือไม่แน่นอน

ปริสัฬพพนาม

ปริสัฬพพนาม แบ่งออกเป็น ๓ คือ

๑. ประณมบุรุษ คือ คำพูดที่ใช้แทนชื่อคน สัตว์ ที่ สิ่งของ ที่ผู้พูดพูดถึง ซึ่งอยู่นอกวงสนทนา ในภาษาบาลี ใช้ ต ศัพท์ แปลว่า ท่าน เธอ เขา มัน เป็นได้ ๓ ลิงค์

๒. มัชฌมบุรุษ สำหรับแทนชื่อผู้ที่พูดกับเราอยู่ในวงสนทนา ในภาษาบาลีใช้ ตุมห ศัพท์ แปลว่า เจ้า ท่าน เธอ สู เอ็ง มึง เป็นได้ ๒ ลิงค์

๓. อุตตมบุรุษ สำหรับแทนชื่อผู้พูดเอง ในภาษาบาลีใช้ อมห ศัพท์ แปลว่า ข้าพเจ้า ฉัน กระผม เรา พวกเรา เป็นได้ ๒ ลิงค์

ลिंगค์

คำพูดหรือศัพท์ที่บ่งถึงเพศของนามนาม

๑. ปุ่ลิ่งค์ เพศชาย เช่น ปุ่ริโส บุรุช, เถโร พระเถระ
๒. อิตถीलิ่งค์ เพศหญิง กณญญา นางสาวน้อย, มาตา แม่
๓. นปุ่สกลิ่งค์ ไม่ใช่เพศชายและหญิง ปณณํ หนังสือ,
ปาปี บาป, กุลํ ตระกูล

๑.

นามนามศัพท์เดี่ยว บางศัพท์เป็นได้สิ่งเดียว คือ
จะเป็น ปุจฉิสังค์ อิตถิสังค์ หรือนปุสกลิงค์ก็เป็นสิ่งเดียว
เท่านั้น เช่น

พุทฺโธ	พระพุทธเจ้า	เป็น	ปุจฉิสังค์
นารี	นาง	เป็น	อิตถิสังค์
กุลิ	ตระกูล	เป็น	นปุสกลิงค์

๒.

นามนามศัพท์เดี่ยว มีรูปอย่างเดียวกันเป็นได้ ๒ สิ่ง เช่น
อกุขโร เป็นปุจฉิสังค์ อกุขริ เป็นนปุสกลิงค์ แปลว่า อักษร
อคคาโร เป็นปุจฉิสังค์ อคคาริ เป็นนปุสกลิงค์ แปลว่า เรือน
ทิวโส เป็นปุจฉิสังค์ ทิวสสิ เป็นนปุสกลิงค์ แปลว่า วัน

๓.

คุณนามและศัพท์นามทั้งปวงเป็นได้ ๓
สิ่ง คือ อนุโลมตามนามนาม

ลिंगค์มี ๒ ประเภท

๑. ลิงค์โดยกำเนิด

ได้แก่การจัดลิงค์ตามกำเนิด เช่น พุทฺโธ พระพุทธเจ้า เป็นปุลิงค์ นำไปแจกตามแบบปุลิงค์ คือ ปุริส, อจฺฉรา นางอัปสร เป็นอิตถิลิงค์ นำไปแจกตามแบบอิตถิลิงค์ คือ กณฺญา เป็นต้น

๒. ลิงค์โดยสมมติ

ได้แก่ การจัดลิงค์ตามสมมติของภาษา เช่น ทาโร เมีย เป็นอิตถิลิงค์ แต่สมมติให้เป็นปุลิงค์ นำไปแจกตามปุลิงค์ คือ ปุริส, รุกฺโข ต้นไม้ เป็น นปฺ สกลิงค์ ถูกสมมติให้เป็นปุลิงค์, ปฐฺวี แผ่นดิน เป็น นปฺ สกลิงค์ แต่ถูกสมมติให้เป็น อิตถิลิงค์ เป็นต้น

ปุงลึงค์		อิติถิลึงค์		นปุงสกลึงค์	
โอโสม	ห้วงน้ำ	โอชา	โอชา	โอก็	น้ำ
กณโณ	หุ	กฏิ	สะเอว	กมม	กรรม
จนโท	พระจันทร์	จมุ	เสนา	จกขุ	นัยน์ตา
ตรุ	ต้นไม้	ตารา	ดาว	เตล	น้ำมัน
ปพพโต	ภูเขา	ปภา	รัศมี	ปณณ	ใบไม้
ยโม	พระยม	ยาคุ	ข้าวต้ม	ยาน	ยาน

ลึงค์โดยสมมติต่อไปนี้เป็นตัวอย่างศัพท์ที่เป็นลึงค์เดียว, ๒ ลึงค์, ๓ ลึงค์

นามนามศัพท์เดียว มีรูปอย่างเดียวกัน
เป็นได้ ๒ ลึงค์

นามนามศัพท์เดียว มีรูปอย่างเดียวกันเป็นได้ ๒ ลึงค์
(ไม่ต้องท่อง)

ปุงลึงค์	นปุงสกลึงค์	คำแปล
อกุขโร	อกุขริ	อักษร
อคคาโร	อคการ	เรือน
อุตุ	อุตุ	ฤดู
ทิวโส	ทิวส์	วัน
สัจจโร	สัจจริ	ปี

นามนามมีรากศัพท์เป็นอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่สระที่สุดศัพท์
เป็นได้ ๒ ลิงค์ (ไม่ต้องท่อง)

บุ่ลิ่งค้	อิติถึลิ่งค้	ค้แม่ปล
อรหห หรือ อรห้	อรหนุติ	พระอรหันต์
อหซีวโก	อหซีวิกห	น้กบวช
อุปหสโก	อุปหสิภ <td>อุบหสภ, อุบหสิภ</td>	อุบหสภ, อุบหสิภ
ภุมหโร	ภุมหรี	เด็ก
ชตติโย	ชตติยห	ภษตรีย
โจร	โจรี	โจร

คุณนหเป็นได้ ๓ ลิ่งค้ (ไม่ต้องท่อง)

บุ่ลิ่งค้	อิติถึลิ่งค้	นบุ่สภลิ่งค้	ค้แม่ปล
ปนชติโต	ปนชติตห	ปนชติต	ฉลห
คคุณว	คคุณวตี	คคุณว	มีคคุณ
จณโช	จณชห	จณช	ตุร้ย
เชภฐโฐ	เชภฐฐห	เชภฐฐ	เจริญที่สุต
ถิโร	ถิรห	ถิริ	ม่น
ทภโช	ทภชห	ทภช	ชย่น
นหโต	นหถห	นหถ	ที่ฟ้ง
ปหโป	ปหปห	ปหปี	บหป

วจนะ

คำพูดบอกจำนวน
ของนามนับว่ามีจำนวน
มากหรือน้อย มี ๒ อย่าง

เอกวจนะ

คำพูดบอกให้รู้ว่านามนามมีอยู่สิ่งเดียว

พหุวจนะ

คำพูดบอกให้รู้ว่านามนามมีมากตั้งแต่ ๒ สิ่งขึ้นไป
วจนะทั้ง ๒ นี้ สังเกตที่วิภัตติท้ายศัพท์ เช่น ปุริโส
บุรุษคนเดียว ปุริสา บุรุษหลายคน

วิภาตติ

ศัพท์สำหรับประกอบหลังนามศัพท์
แจกนามศัพท์ให้มีรูปต่างๆ กัน
เพื่อช่วยให้สังเกตสิ่งใดและจะจนได้
ง่ายขึ้น และเพื่อทำนามศัพท์ให้
เนื่องถึงกัน

วิภัตติ

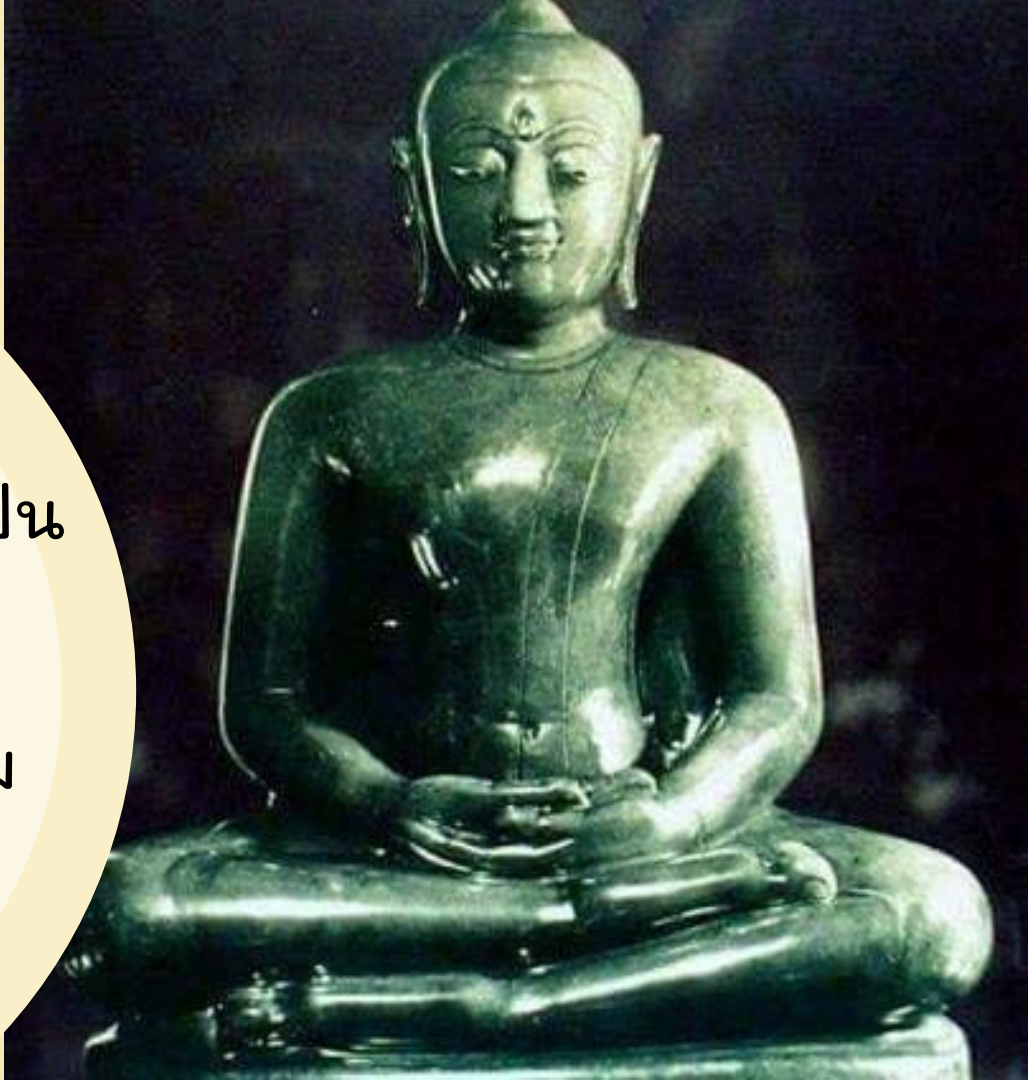
เอกวจนะ	พหุวจนะ
ปฐมา ที่ ๑ สิ	โย
ทุติยา ที่ ๒ อํ	โย
ตติยา ที่ ๓ นา	หิ
จตุตถี ที่ ๔ ส	นํ
ปัญจมี ที่ ๕ สฺมา	หิ
ฉกฺษี ที่ ๖ ส	นํ
สัตตมี ที่ ๗ สฺมี	สุ
อालปนะ สิ	โย

สังขยา

คำหริบนั้นนามนามแบ่งออกเป็น
๒ อย่าง คือ

๑. ปกติสังขยา นั้นบโดยปกติ
๒. ปุรณสังขยา นั้นบจำนวนเต็ม
หรือนั้นบเป็นชนๆ

เอก

๑

ทวิ

๒

ติ

๓

จตุ

๔

ปญจ

๕

ฉ

๖

สप्त

๗

อัฐ

๘

นव

๙

ทส

๑๐

เอกาทส

๑๑

ทวาทส พารส

๑๒

เตรส

๑๓

จตุททส จุททส โจททส

๑๔

ปญจทส ปณณรส

๑๕

โสฬส

๑๖

สत्ตรส

๑๗

อฏฐารส

๑๘

เอกนวิสติ อุนวิสติ

๑๙

วิส วิสติ

๒๐

เอกวิสติ

๒๑

ทวาวิสติ พาวิสติ

๒๒

เตวิสติ

๒๓

จตุวิสติ

๒๔

ปญจวิสติ

๒๕

ฉพิสติ

๒๖

สตตวิสตี	๒๗
อฏฐวิสตี	๒๘
เอกุนตีสตี	๒๙
ตีส ตีสตี	๓๐
เอกตตีส	๓๑
ทวตตีส พตตีส	๓๒
เตตตีส	๓๓
เอกุนจตตافیส	๓๙
จตตافیส ตافیส	๔๐
เอกจตตافیส	๔๑
เทวจตตافیส	๔๒

เตจตตافیส	๔๓
ปญญาส ปณณาส	๕๐
สมฺมชฺฐี	๖๐
สตตตี	๗๐
อสีตี	๘๐
นวุตี	๙๐
สต	๑๐๐
สทสฺส	๑,๐๐๐
ทสสทสฺส นหุต	๑๐,๐๐๐
สตสทสฺส ลกฺข	๑๐๐,๐๐๐
ทสสตสทสฺส	๑,๐๐๐,๐๐๐

๕๐-๗๐

ให้นำ เอก - อฏฐ ไปต่อเข้าข้างหน้าจำนวนเต็ม เช่น

ไทย

บาลี

๕๑

เอกปณฺญาส เอกปณฺณาส

๕๒

เทวปณฺญาส

๕๓

เตปณฺญาส

๕๔

จตุปณฺญาส

๕๕

ปณฺจปณฺญาส

๕๖

ฉปณฺญาส

๕๗

สตตปณฺญาส

๕๘

อฏฐปณฺญาส

ข ข ลงท้ายด้วย ๙

ส่วนปกติสังขยาที่เป็นหลักสิบ ซึ่งลงท้ายด้วย ๙ ให้ใช้ เอกุณ
ซึ่งแปลว่า หย่อนหนึ่ง หรือ อุน ที่แปลว่า หย่อน แทน นว เช่น
๑๙ เอกุณวีสติ, นวีสติ (ยี่สิบหย่อนหนึ่ง)
๒๙ เอกุณตีส, นตีส (สามสิบหย่อนหนึ่ง)
๓๙ เอกุณจตตานีส, นจตตานีส (สี่สิบหย่อนหนึ่ง)
๔๙ เอกุณปญญาส, อุนปญญาส (ห้าสิบหย่อนหนึ่ง)
๕๙ เอกุณสฎฐี, อุนสฎฐี (หกสิบหย่อนหนึ่ง)
๖๙ เอกุณสตตติ, อุนสต ตติ (เจ็ดสิบหย่อนหนึ่ง)
๗๙ เอกุณอสีติ, อุนอสีติ (แปดสิบหย่อนหนึ่ง)
๘๙ เอกุณนวุติ, อุนนวุติ (เก้าสิบหย่อนหนึ่ง)
๙๙ เอกุณสตํ, อุนสตํ (หนึ่งร้อยหย่อนหนึ่ง)

วิธีจัดปกติสังขยาลงในนาม ลิงค์และวจนะ

คัมภีร์คัพทศาสตร์ จัดปกติ

สังขยาเป็น ๒ ดังนี้

เอก - จตุ เป็นสัพพนาม

ปญจ ขึ้นไป เป็นคุณนาม

จัดปกติสังขยาลงในวจนะ ๒ ดังนี้

เอกสังขยา เป็นเอกวจนะอย่างเดียว

เอกสัพพนาม เป็นได้ ๒ วจนะ

ทวิ - อฏฐารส เป็นพหุวจนะ

เอกุนวิสติ - อฏฐานุติ เป็นเอกวจนะอย่างเดียว

ลิงค์และวจนะ

จัดปกติสังขยา ลงในนาม ๓ ดังนี้

เอก - จตุ เป็นสัพพนาม

ปญจ - อฏฐานุติ เป็นคุณนาม

เอกุนสตํ ขึ้นไป เป็นนามนาม

จัดปกติสังขยา ลงในลิงค์ ๓ ดังนี้

เอก - อฏฐารส เป็นได้ ๓ ลิงค์

เอกุนวิสติ - อฏฐานุติ เป็นอิตถิลิงค์อย่างเดียว

เอกุนสตํ ขึ้นไป เป็นนฆสกลิงค์ เฉพาะ โภภี เป็นอิตถิลิงค์

อุปสัค

ใช้นำหน้านามนามและกิริยาให้
วิเศษขึ้น นำหน้านามนามมีอาการ
คล้ายคุณนาม นำหน้ากิริยามี
อาการคล้ายกิริยาวิเศษณะ มี ๒๐ ตัว คือ

อุปสรรค ๒๐ ตัว

๑. อติ ยิ่ง เกิน ล่วง เช่น อติสุนทโร ดียิ่ง
๒. อธิ ยิ่งใหญ่ ทับ เช่น อธิเสติ นอนทับ
๓. อนุ น้อย ภายหลัง ตาม เช่น อนุเถโร พระเถระน้อย
๔. อป ปราศ หลีก เช่น อปคจฉติ ย่อมหลีกไป
๕. อปี หรือ ปี ไกล่ บน เช่น อปีกณโณ ไกล่หู
๖. อภี ยิ่งใหญ่ จำเพาะ ข้างหน้า เช่น อภีภู พระผู้เป็นใหญ่
๗. อว หรือ โอ ลง เช่น อวสีโร มีหัวลง

อุปสรรค ๒๐ ตัว

๘. อา ท้าว ยิง กลับความ

เช่น อาปุรติ เต็มท้าว

๙. อุ ชื่น นอก

เช่น อุปโภถ นอกทาง

๑๐. อุป เข้าไป ไกล มั่น

เช่น อุปคฺฉติ เข้าไปไกล

๑๑. ทุ ชั่ว ยาก

เช่น ทุกฺกริ ทำยาก

๑๒. นิ เข้า ลง

เช่น นิทหติ ตั้งลง

๑๓. นิ ไม่มี ออก

เช่น นินฺนฺตราโย ไม่มีอันตราย

๑๔. ป ท้าว ข้างหน้า ก่อน ออก เช่น ปชานาติ รู้ท้าว

อุปนิสัย ๒๐ ตัว

๑๕. ปฏิ เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ

เช่น ปฏิวจน์ คำตอบ

๑๖. ปรา กลับความ

เช่น ชโย ความชนะ ปราชโย ความแพ้

๑๗. ปริ รอบ

เช่น ปริณญา

๑๘. วิ วิเศษ แจ้ง ต่าง

เช่น วิชานาติ รู้แจ้ง

๑๙. สัม พร้อม กับ ดี

เช่น สญจรติ เทียวไปพร้อม

๒๐. สุข ดี งาม ง่าย

เช่น สุขรํ ทำง่าย

อ้างอิง

พระมหาเสน่ห์ ธรรมสิเนญโท (๒๕๖๐). บาลี
ไวยากรณ์ (ฉบับปรับปรุงใหม่).
ขอนแก่น: คลังงานวิทยุ.